

wereld worden, leren omgaan met de uitdagingen die zijn toekomstige bestaan voor hem in petto had. Een wereldvreemde solitair als de Briey had hem op dat vlak niets te bieden. Dat had Victoria goed gezien. Maar weer had koning Leopold niet naar haar geluisterd. Tussen de Briey en de kroonprins liepen de zaken compleet uit de hand. Roodaangelopen gezichten kenmerkten hun gesprekken. De een minachtte de ander. Soms liepen ze in het paleis het hoekje om als ze elkaar ontwaarden. Ruzies volgden elkaar op, soms in het openbaar. Hofintendant Conway en uiteindelijk Leopold I in hoogsteigen persoon moesten eraan te pas komen om orde op zaken te stellen. Het was natuurlijk de Briey die aan het kortste eind trok. Hij moest gaan. Maar dat gebeurde niet zonder dat het minderjarige heethoofd door zijn woedende vader de oren werden gewassen. Voor de zekerheid zette de vorst zijn verwijten ook op papier: 'Het is niet voor ons dat wij u tot leren aansporen [...] maar voor uzelf, omdat de onwetendheid een onbekwaamheid is, een echte ramp, want sociale posities zijn niet langer zoals eertijds een bescherming maar wél een grond voor kwaadwilligheid en zelfs voor haat.'¹⁵ Was het balorigheid of verwaandheid, luiheid of desinteresse die de jonge Leopold van de studie afhielden? Of wilde hij gewoon zijn zin doen? Voor dat laatste valt wat te zeggen. Want uiteindelijk bleek Leopold wel degelijk grote belangstelling te hebben voor boeken en tabellen, voor zover hij ze maar zelf kon kiezen. Dat leverde een verrassing van formaat op.

Nederland, een Belgische kolonie

Een jaar na zijn huwelijk had de hertog van Brabant gevonden wat hij nodig had: een uitweg uit zijn huiselijke miserie en een doel in het leven. Dat doel was niets minder dan het veroveren van nieuw gebied voor het jonge België. Plots bleek de prinselijke nietsnut een man met visie te zijn. Hij ontpopte zich als aanhanger van militaire oplossingen voor politieke ambities. Als koningskind en troonopvolger had Leopold uiteraard enig onderricht in de krijgskunde gekregen. Plichtmatig had hij vanaf zijn tiende een militaire opleiding ondergaan. Op zijn zestiende was hij al kapitein. Een jaar later majoor. Op zijn twintigste kreeg hij de graad van generaal-majoor. Dat kon hij zich niet als een verdienste aanrekenen. Beroepsofficieren als gouverneur de Lannoy klaagden er bij de koning zelfs over dat zijn zoon zich nauwelijks voor het leger interesseerde. Dat veranderde nog voor hij twintig werd. Toen brak, in 1853, de Krimoorlog uit tussen Rusland en Turkije (het Ottomaanse Rijk), dat de steun kreeg van Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. Aan het hof merkte iedereen op dat de prins plots niet meer zo losbollig was als werd aangenomen. Hij volgde de zaak op de voet. Op een erg gedetailleerde wijze informeerde hij zich over de politieke en militaire ontwikkelingen in de Krim. Door generaal Renard liet de prins zich omstandig uitleggen hoe de Russisch-Turkse Oorlog in 1828 was ontstaan. Leopolds secretaris, baron Adrien Goffinet, moest voortdurend landkaarten bestellen van het Ottomaanse Rijk en een plan van Sebastopol. Goffinet liep zich het vuur uit de sloffen, want het was nooit goed voor de prins. Uiteinde-

lijk moest Goffinet de nauwkeurigste kaarten bestellen die er te vinden waren, die van het Dépôt de la Guerre in Parijs. Die opvallende interesse had diepere grondslagen, zo zou weldra blijken. In de drie daaropvolgende jaren zou de hertog van Brabant gebieden bezoeken die onder het gezag van de Ottomaanse sultan vielen. Maar eerst had hij voor zijn entourage nog een heel andere verrassing in petto.

Was het de Krimoorlog die zijn belangstelling in de krijgskunst had gewekt of hing het samen met de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid? Het viel niet te zeggen. Maar feit was dat Leopold zich al gauw begon te interesseren voor het Belgische leger. Hij had namelijk het idee opgevat dat België behoefte had aan gebiedsuitbreiding, grote gebiedsuitbreiding zelfs. Een expansie waar wapengekletter voor nodig was. Met matige kennis in het achterhoofd en een pak papieren in de hand verscheen de prins op een lentedag in 1854 op het tapijt bij vader Leopold. Die moest even flink naar adem happen toen zijn zoon hem een vermetel plan voorlegde. Leo hield een uitvoerig betoog waar dreigend tromgeroffel door klonk. Met geschrokken blik hoorde koning Leopold zijn zoon uitleggen dat hij Nederland wilde aanvallen. Leo had een complete veldtocht en annexatie van de aangrenzende provincies uitgetekend. Iets wat zich bij voorkeur liet inleiden door een opstand van Nederlandse katholieken tegen het protestantse Oranjabewind. Maar er was toch helemaal geen katholieke rebellie in Zuid-Nederland, zo opperde de vorst. Daar kon voor gezorgd worden, antwoordde zijn zoon. Alvorens aan te vallen zouden geheim agenten eerst het katholieke deel van de noorderburen opjutten en opruien tegen de protestantse vorst en regering. Vervolgens zouden de katholieken een dusdanige oproer veroorzaken dat het Belgische leger een alibi kon verschaffen om als redder in nood orde op zaken te stellen. Listig en berekend als de sluipende vos. Zo herkende de vorst zijn zoon weer helemaal. Maar was dat allemaal realistisch? Natuurlijk, zo betoogde de hertog van Brabant.

Zijn vader mocht vernemen hoe zijn zoon een eigen spionage-missie op touw had gezet, samen met zijn *aide-de-camp* Adrien Goffinet. Belgische spionnen waren veertien dagen lang incognito

in Nederland geweest. Goffinet had nauwkeurige plattegronden mee van strategisch gelegen steden als Breda en Willemstad aan het Hollands Diep, Nijmegen en zelfs Utrecht, waar het grote militaire Kamp Zeist gelegen was. Gewapend met statistieken over de strijdkrachten van beide landen kwam Leo tot het besluit dat de aanval op Nederland een makkie zou worden. Uit zijn hoofd berekende hij dat de Belgen getalsmatig in het voordeel waren. Ook beschikten ze over het nodige wapentuig om keihard toe te slaan. Het Belgische leger telde 2127 officieren, tegenover 1397 in het Nederlandse heir. Volgens Belgische spionnen bestond dat inferieure officierenkorps ook nog eens vooral uit oude, futloze mannen. De boekhouders van het Belgische ministerie van Oorlog hadden ruim 34 miljoen goudfrank geteld, terwijl de ramingen van het Nederlandse defensiebudget nog geen 30 miljoen goudfrank beliepen. Daar kwam bij dat meer dan 10 miljoen van het Nederlandse budget aan de marine besteed werd. Tja, de noorderburen hadden veel oorlogsschepen, zo gaf de kroonprins toe. Maar wat hadden ze daaraan wanneer Belgische strijdkrachten over land zouden binnenmarcheren? Eén weloverwogen verrassingsaanval en Nederland zat onder de Belgische duim, zo telde hij uit. Amsterdam moest binnen enkele dagen veroverd zijn, zodat de overrompelde Nederlanders het nieuws van de aanval gelijktijdig met het nieuws van de overgave zouden vernemen. Ter tafel legde hij een handgeschreven militair dossier, waarin alles haarfijn was uitgelegd ten behoeve van de koninklijke goedkeuring. Kort gezegd kwam het erop neer dat het Belgische leger dezelfde route zou nemen die de Fransen al in 1795 tot diep in Holland had gebracht. De troepen zouden de Waal oversteken, de Waterlinie passeren en Amsterdam aan de achterzijde aanvallen, de onverdedigde zijde. In het plan kon Leopold I ook lezen wat er moest gebeuren nadat het land was ingenomen. De Nederlandse koning Willem III werd bedankt voor bewezen diensten, waarna een volksraadpleging georganiseerd zou worden, zodat de katholieke provincies zouden kiezen voor aansluiting bij België. Zo, daar moest je als koning der Belgen even goed over nadenken. Wat Leopold I gelukkig ook deed.

Leopold I was koning van een land dat nog maar sinds vijftien jaar geen oorlogswolken meer boven het hoofd had. Het vredesverdrag met Nederland was pas in 1839 definitief beslecht. En nu wilde zijn zoon opnieuw de kanonnen laten knallen? Een stuitende domheid vond hij dat. Aan de koninklijke vergadertafel vlogen de argumenten over en weer. De kroonprins toonde zich een gewiekste onderhandelaar en een koppige aanhouder. Maar zijn vader bewees dat hij de ervaren staatsman was en trachtte zijn zoon tot rede te brengen, wat zich nooit als een eenvoudige oefening aandiende. Natuurlijk irriteerde het ook Leopold I nog steeds dat Nederland hem in het Verdrag van Londen van 1839 vette brokken afhandig had gemaakt: half Limburg, het interessantste deel van Luxemburg en nog wat andere stukken Belgisch grondgebied. Ook Noord-Brabant en Zeeuws-Vlaanderen hoorden eigenlijk bij België, zo meende men in Brussel. Maar om daarvoor nu een oorlog te beginnen? Het Verdrag had tenslotte toch de definitieve erkenning van de Belgische onafhankelijkheid opgeleverd, na een bloedige revolutie en negen jaar conflict. Zijn zoon zag echter een andere horizon. Hij vond dat er nooit een betere gelegenheid zou komen om weer Belgisch te maken wat Belgisch was. Het vooruitzicht op het vlamme kerkhof van de slagvelden tussen Maas en Waal leek de jonge kroonprins niet in het minst af te schrikken. Integendeel, het was een heerlijk vooruitzicht om Nederland op de knieën te dwingen, maar bovenal... om het te dwingen zijn overzeese kolonies over te dragen aan België. De koning kreeg de stellige indruk dat het zijn zoon vooral daarom te doen was. Een hypothese die juister was dan hij ooit had kunnen vermoeden. Maar kolonies lagen de Belgen niet zo goed. Niemand geloofde erin. Hoe kon men tenslotte kolonisatie rechtvaardigen in een land dat zich nog maar net van eeuwenlange inlijvingen en onderhorigheden had bevrijd?

Over naar de echte militairen, zo moet Leopold I gedacht hebben. Hij betrok kolonel Chauchet bij de zaak, de militaire bevelhebber van de spionagemissie die in Nederland op verkenning was geweest.

Samen met zijn adviseurs toonde Chauchet zich veel minder optimistisch dan de kroonprins. Schetsen van alle strategische Nederlandse steunpunten kwamen ter tafel. Ze werden kritisch doorgelicht. Toen bleek dat de Hollandse Waterlinie weleens een moeilijk te nemen hindernis zou kunnen vormen. Belgische spionnen hadden er kunnen vaststellen dat de forten van de Waterlinie in uitstekende staat verkeerden. Een groot deel van de provincies Utrecht en Noord- en Zuid-Holland bleek goed verdedigbaar tegen aanvallen uit het zuiden en het oosten. En had men wel goed nagedacht over de Nederlandse vaderlandslievendheid? De koning vroeg het zich af. 'De Nederlandse soldaten zijn heel nationaal gezind', had hij gelezen in een geheim verslag. Die zouden dus een taaiere brok kunnen zijn dan de havi-ken rond de jonge Leopold aannamen. Die veegde echter alle tegenargumenten van tafel. Hij ging ervan uit dat de rooms-katholieken in Nederland bij een Belgische invasie meteen in opstand zouden komen. Voor de rest spraken de statistieken boekdelen. Of niet soms? De Belgische legerscharen zouden zich verheffen en Nederland van de kaart vegen. Van die uitkomst was de jonge Leopold overtuigd. Zijn aanwakkerende oorlogszin was overrompelend. De koning verloor er bijna zijn spraak bij. Maar niet helemaal.

Dagenlang werd er gediscussieerd. Koning Leopold besloot dat het tijd was om Frankrijk in de zaak te betrekken. Al sinds Louis XIV hadden de Fransen geen misverstanden laten bestaan over hun visie op de Nederlanden: hier kon niets gebeuren wat de Franse belangen bedreigde. Eén vingerknip van Napoleon III en het prille België was geschiedenis. Leopold I besepte dat als geen ander. Hem hadden geruchten bereikt als zou Napoleon III de annexatie van België overwegen en de Saksen-Coburgs een of andere onbeduidende kroon in Duitsland of Polen aanbieden. Het eerste het beste incident kon hem daartoe een voorwendsel verschaffen. Dat risico was zo reëel dat Leopold I niet eens de vreselijke gevolgen ervan in ogenschouw wilde nemen. Hij schakelde zijn vertrouwenspersoon in Parijs in, de Belgische prins de Chimay. Een Belgische minister kwam er nooit

aan te pas. De koninklijke macht was zeer aanzienlijk, zeker als het op buitenlands beleid aankwam. In de 'Grande Diplomatie' van Europa was het Leopold I die de Belgische belangen vertegenwoordigde, en Chimay was zijn handlangers. Die moest ervoor zorgen dat er geen potten gebroken werden en de Fransen niet nodeloos ongerust werden over Belgische machtsuitbreiding. Maar dat was buiten de waard gerekend. Want ook de kroonprins meende steun te kunnen vinden in Parijs. Ook hij praatte in op Chimay, die uiteindelijk niet meer leek te weten wiens woord hij moest uitdragen. Ter vergroting van de complexiteit nodigde de jonge Leopold een doorluchtige maar controversiële naam uit aan de gesprekstafel in Brussel. Het was niemand minder dan Jérôme Bonaparte, de jongste broer van de grote Napoleon en dus ook de oom van de huidige Franse keizer Napoleon III. Een gewichtig man met invloed en faam. Spelen met vuur was het. Weer stond koning Leopold I paf van zijn zoon, die hij nu als 'a little odd' bestempelde in een brief aan nicht Victoria.¹⁶

De hertog van Brabant toonde zich weer van zijn sluwste kant. Uitgekookt als hij was, speelde hij in op de oude Franse bekommernis over 's lands noordelijke grenzen. Sinds mensenheugenis wilde Frankrijk 'veilige' grenzen in het noorden, waarmee men Maas en Rijn bedoelde. Dat was nooit gelukt, omdat de Britten het niet lieten gebeuren. 'Laat ons dat in jullie plaats doen', zo luidde Leopolds voorstel, dat de Fransen even eenvoudig als opzienbarend in de oren moet hebben geklonken. Met stijgende verbazing namen ze kennis van de manier waarop zoon Leopold de Franse kaart trok. Hij toonde zich een schrandere, zij het overambitieuze geopolitieke analist. 'Het Koninkrijk Nederland', betoogde hij aan zijn Franse genodigden, 'is een overblijfsel van een politiek project dat intrinsiek anti-Frans van opzet was.' Hij doelde daarmee op de totstandkoming van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815. Na de definitieve nederlaag van Napoleon in Waterloo was dat land opgericht op initiatief van Londen. Niets minder dan 'un boulevard de l'Europe contre la France' was het. Na de Belgische revolutie van 1830 was die

boulevard aanzienlijk ingekort. Maar zelfs het nieuwe België werd met argusogen in de gaten gehouden door Parijs. Gehaaid speelde de jonge Leopold in op dat wantrouwen en de Franse vrees voor Britse machtsuitoefening in de Lage Landen. 'Onze revolutie heeft dat koninkrijk [Nederland] dermate verzwakt dat het onschadelijk is geworden voor Frankrijk, maar niet in die mate dat de afgescheurde Belgische provincies Frankrijk ook echt voordeel opleveren', schreef hij op 22 april 1854 aan prins de Chimay.¹⁷ Was dit een heimelijk voorstel om van België een Franse vazalstaat te maken in ruil voor de inname van Nederland? De Chimay zal het zich afgevraagd hebben. 'Frankrijk hoeft de eigen grenzen niet te verleggen. Dat zou alleen een tegendraads effect hebben', argumenteerde Leopold. 'Het dient zich echter te omringen met bondgenoten en vrienden, die ze machtig moet maken, waardoor het zelf ook machtiger wordt. Zo'n aanpak zal niemand storen. Gratis en zonder ruchtbaarheid kan Frankrijk zich op die wijze omheinen met betrouwbare bondgenoten. Het is toch vanzelfsprekend dat 6 of 7 miljoen Piëmontezen, 3 miljoen Zwitsers, 8 miljoen Belgen en 37 miljoen Fransen de Franse keizer een aanzienlijkere, beter georganiseerde, bevoorraden en completere strijdmacht kunnen bezorgen dan die waarover het Empire van 50 miljoen mensen beschikt. Alles wat de keizer moet doen is ons de toestemming geven om Nederland binnen te vallen. Mede dankzij zijn prestige wacht ons een snelle en gemakkelijke zege.' Zo luidde de logica van de toekomstige koning der Belgen.

Zo onkundig als de verleidingskunsten van de kroonprins waren in het huwelijk, zo doortrapt waren ze op het internationale politieke toneel. Zonder dat het de Fransen een cent of een soldaat zou kosten, zouden ze via België en zijn nieuwe kolonies heel Europa het hoofd kunnen bieden. Samen met de Belgische (dus Nederlandse) vloot zou de Franse marine even invloedrijk worden als de Britse. Een koopje toch? Parijs moest wel gek zijn om de Belgen niet hun gang te laten gaan. Zo wendde de jonge Leopold het voor. Volgens de regels van de koopmanskunst had hij ook al een antwoord klaar

op het belangrijkste Franse bezwaar tegen zijn aanbod: een vijandige Britse reactie. Ach, wat zou het? Daarover hoefde niemand zich zorgen te maken, aldus de hertog van Brabant. Waren papa Leopold en Queen Victoria immers geen dikke maatjes? 'Als Frankrijk niets onderneemt tegen onze invasie, zal Pruisen dat ook niet doen en over Engeland hoeven we ons al helemaal geen zorgen te maken', luidde de redenering van de zoon. Zodra de Belgen meester zouden zijn in de Nederlandse kolonies, was het afgelopen met de Britse alleenheerschappij. Zo eenvoudig was dat. Dat moest Parijs toch als muziek in de oren klinken? Maar wat Parijs hoorde, waren slechts wanklanken. Het Franse staatshoofd, keizer Napoleon III, en zijn ministers hadden schoon genoeg van onstabiliteit aan hun noordergrens. Liever een verdeelde macht tussen twee dwergstaten dan een sterk België onder Britse invloed. Geen haar op het hoofd van Napoleon III die daaraan dacht. Geen mens in de Tuilerieën die niet de nauwe familiebanden tussen het huis van Saksen-Coburg en de Britse kroon te berde bracht. Aan de Chimay werd onomwonden verduidelijkt dat het Belgisch invasieplan baarlijke nonsens was. Parijs zou het onder geen beding steunen. Het werd niet met zoveel woorden gezegd, maar als België boven zijn stand ging leven, zou Frankrijk het hardhandig

De Franse keizer Napoleon III (1808-1873), neef van Napoleon I.
(Geen fotograaf bekend, circa 1869)

naar zijn plaats in de rangorde verwijzen. De hertog van Brabant keek sip toen hij het hoorde. Zijn oorlogsplannen gingen even snel de kast in als hij ze eruit had getoverd. Maar zoals zou blijken, gold dit niet voor zijn ontluikende dromen over Belgische gebiedsuitbreiding en mondiale expansie.